

HRVASKA.

Slavensko bogoslužje u Hrvatskoj. Napisao Ivan Krst. Tkalčić. Zagreb. 1904. Str. 124. Cena 2 K. — Gospod pisatelj je že l. 1861. kot bivši bogoslovec pisal o slovanskem bogoslužju in se je od tedaj vedno zanimal za ta predmet. Kot kapelan v Sisku je izdal l. 1863. knjigo v spomin na tisočletnico apostolskega delovanja svetih bratov Cirila in Metoda. Pozneje se je kot kapiteljski arhivar zlasti bavil z zgodovino slovanskega bogoslužja v zagrebški škofiji ter objavil v „Katoličkem listu“ članek: „Stope glagoljaša u biskupiji zagrebačkoj“, ki ga je l. 1883. in pozneje izpopolnil z novimi doneski. Tako je nabral tekem let mnogo zanesljivih podatkov, ki jih je porabil za temeljito zgodovinsko razpravo o slovanskem bogoslužju na Hrvaškem. Tu podajamo pregled te razprave zgolj z zgodovinskega stališča.

V „Uvodu“ omenja pisatelj obredne jezike. Do polovice IX. veka so imeli krščeni Slovani po legi svojih naselbin deloma grško, deloma rimsko bogoslužje, to se pravi, služil jim je obred in jezik one cerkve, ki jih je krstila. Hrvatje, ki so se bili naselili na ozemlju rimskega cesarstva, kjer je vladala latinska prosveta, so sprejeli s krstom rimski obred z latinskim jezikom. Toda ne sme se misliti, da se ni glasil narodni jezik v propovedih, v poku krščanskega nauka, v molitvah in cerkvenih pesmih. Saj je tako velevala cerkev škofom in duhovnikom. Vendar se je v vesoljni cerkvi opravljal bogoslužje samo v treh jezikih Pila tovega naslova, dokler jim nista sveta brata Ciril in Metod pridružila še slovanskega jezika.

Jedrnatu zgodovino tega znamenitega dejstva podaja pisatelj v 1. poglavju (str. 7—35.) svoje knjige. Po kratkem popisu madosti svetih bratov in njih priprave za blagosloveno delo sledé pretresljive zgodbe onega velikega delovanja, ki sta si ž njim zaslužila ime slovanskih apostolov.

Moravci so sprejeli sveta brata z veliko častjo in radostjo. Ali nemška duhovščina jima je stavila zapreke. Nemci se niso upirali temu, da sta sv. brata poučevala ljudstvo v narodnem jeziku, saj tako je ukazovala cerkev, a v oči jih je bodla poraba slovenščine v bogoslužju, ker je takrat splošno veljal nauk o treh obrednih jezikih, dasi ga cerkev ni bila nikdar potrdila. Poleg tega sta prišla sveta brata iz Carigrada, kjer je zazijal razkol med vzhodno in zapadno cerkvijo. Sumnjo razkolništva so vrgli iz sovraštva do jezika tudi na nauk svetih bratov in ju tožili pred apostolsko stolico v

Rimu. Poklicana na odgovor sta vodila obrambo slovanskega jezika in svojega delovanja tako uspešno, da jima je papež Hadrijan II. potrdil, kar sta storila, in ju posvetil v škofa. Ciril je umrl v Rimu in Metod je moral iti sam viharim časom nasproti. Pisatelj piše gladko za Račkim, da se je Metod takoj prihodnje leto (870) vrnil od Kocela v Rim, da prejme nadškofovsko oblast za Panonijo in Moravsko, a je verjetneje, da mu ni bilo treba iti, in da je že bil prišel iz Rima (l. 869.) kot samostalni škof, kot metropolit za škofije, ki bi se ustanovile v onih krajih.

Brž po vrnitvi je moral Metod prestati najžalostnejšo izkušnjo, skoro triletno kruto ujetništvo. Šele izobčenje je preplašilo nemške škofove, da so ga pustili na svobodo.

Kljub razvihranim političnim razmeram je Metodova stvar dobro uspevala. A prišla je prepoved slovenskega obrednega jezika iz Rima. Vendar je Metod ostal pri slovanskem bogoslužju. Zato so ga tožili v Rimu kot krivoverca in nepokorneža. Najbrže je vodil vse spletke Wiching na Svetopolkovem dvoru. Da Metod ni bil kriv grešne nepokorščine, je gotovo, ker ni sledu, da bi mu bil papež Ivan VIII. kaj očital, ko je bil na odgovoru v Rimu leta 880., ampak zaslišavši njegovo opravičenje je papež obnovil dovoljenje božje službe in priporočil Metoda Svetopolku. Kakor ima to za deva pisatelj na str. 27., bi bilo težko Metoda popolnoma oprostiti nepokorščine. Lepo rešuje to težkočo T. Lempl S. I. v „Voditelju“, tretji letnik, str. 264 sl.

Papež je spoznal v Metodu svetega moža neomajne pravovernosti in zvestobe. In Metod je odpotoval veselega srca na Moravsko, kjer je še po mnogih bridkih urah končal delavniki svojega življenja. Brez števila naroda je šlo za sprevedom učitelja, pastirja, apostola.

V 2. in 3. poglavju leži jedro razprave in zasluga pisateljeva.

Leto po Metodovi smrti so morali njegovi učenci iti v prognanstvo. Naselili so se po Bolgarski, po posavski Hrvaški in Dalmaciji. Že za Metoda se je namreč slovansko bogoslužje opravljal deloma še po vzhodnem, deloma po rimskem obredu; zato so šli učenci prvega obreda na Bolgarsko, dočim so se obrnili učenci latinskega obreda na Hrvaško in v Dalmacijo, kjer je bil veliko bolj navaden rimski obred.

Najpoprej se bavi pisatelj v 2. poglavju (str. 39—66.) z usodo slovanskega bogoslužja na Hrvaškem sploh in pred vsem v Dalmaciji. Preobširno bi bilo, navajati tukaj razne izpremene glagoljaške pravde. Zadostuj samo to

ali ono. — Dalmatinski episkopat je bil nasproten slovanskemu bogoslužju, a našlo je zavetje v ninski škofiji, zlasti v zadnjem škofu Gregoriju. Papeži niso bili naklonjeni glagolici. Tudi kralji je niso ščitili: niti Tomislav, niti Krešimir, niti Zvonimir.

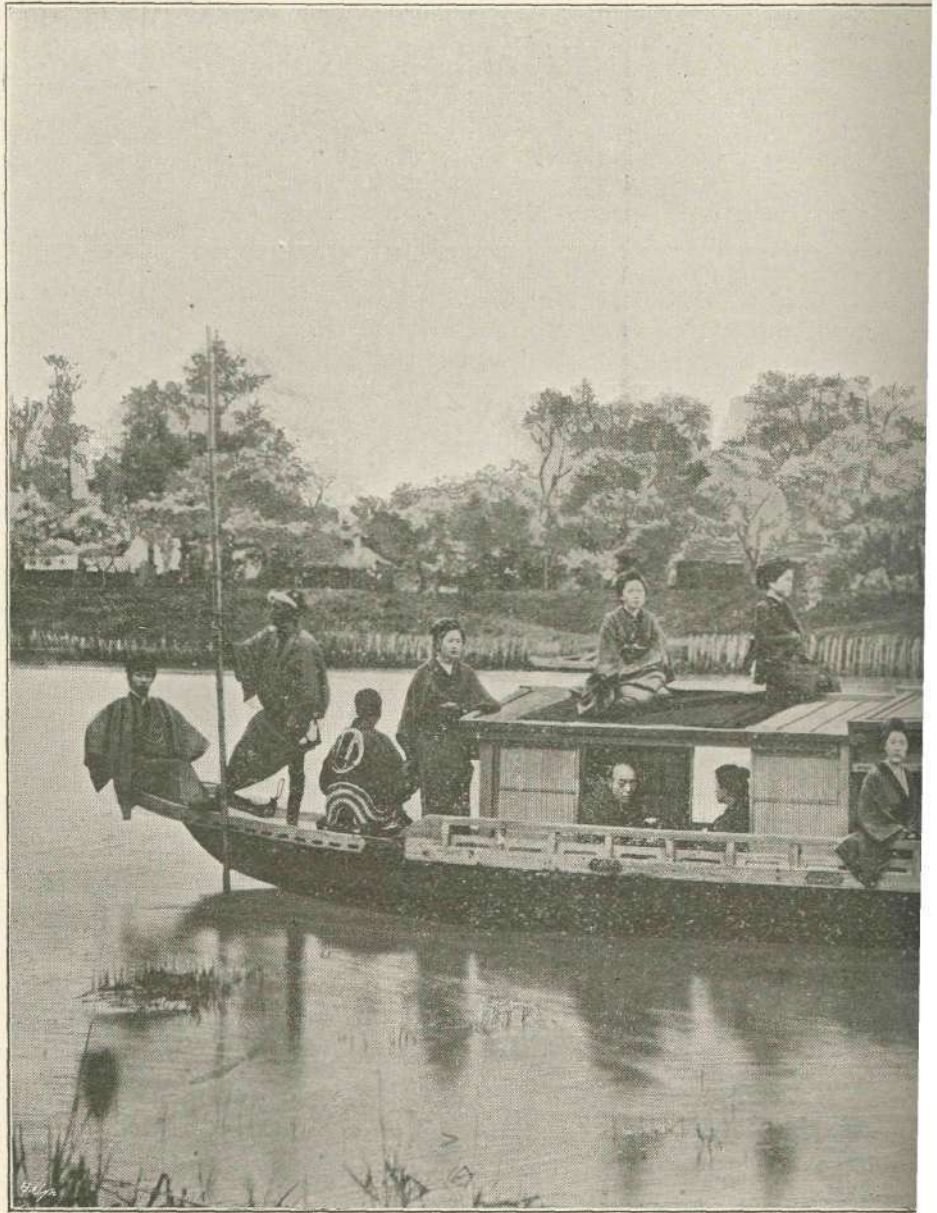
Edina obramba jej je bil narod. Zanimivo je, da so nasprotniki zamenjali Metoda s krivoverskim škofom Ufilo in glagoljaše z Goti. Vendar se je po dvestoletnem preganjanju glagolica obdržala po jadranskem Primorju in Zagorju. Po Zvonimirovi smrti (l. 1088.) so začeli napadati Dalmacijo Benečani. Pri tem je ponehalo z latinske strani zanimanje za slovansko bogoslužje, ki se je sedaj tiho širilo, prihajalo celo v primorska mesta in dobilo zavetje tudi v frančiškanskih in benediktinskih samostanih. Tudi v Benetkah so bili glagolski duhovniki in bratovščina.

Važen dogodek iz te dobe je, da je papež Inocencij IV. dovolil senjskemu škofu Filipu slovansko bogoslužje (l. 1248.) A protivnikov ni manjkalo nikdar. Dva primera iz tega boja sta obširneje opisana: Reka, ki si je ohranila (l. 1593.) in Lošinj, ki je izgubil (l. 1802.) slovansko bogoslužje. Pod papežem Benediktom XIV. (1740—1758) so mnogo učinili za prosveto glagolskih duhovnikov: spletska nadškofa Anton Kačić in Pacifik Bizza ter zadrška škofa Vinko Zmajević in Mate Karaman. Že papež Urban VIII. je dal tiskati glagolski misal (1631) in ustanovil v Rimu stolico za staroslovenščino l. 1642.

Leon XIII. je izdal „Grande munus“ in dal tiskati glagolski misal (1893). — Kod se je v XVIII. veku razprostirala glagolica, nam navaja pisatelj po nadškofu Karamanu. Iz tega vidimo, da skoro cela Istra, hrvaško Primorje, Vojaška krajina, dober del civilne Hrvaške in Dalmacije

čez Cetino s pripadajočimi otoki Jadranskega morja, vsi ti kraji so bili posuti z glagolskimi župnijami.

Da je bilo mnogo takih župnij tudi v posavski Hrvaški, je dokazal pisatelj v 3. poglavju

NA JAPONSKEM.

Leon XIII. je izdal „Grande munus“ in dal tiskati glagolski misal (1893). — Kod se je v XVIII. veku razprostirala glagolica, nam navaja pisatelj po nadškofu Karamanu. Iz tega vidimo, da skoro cela Istra, hrvaško Primorje, Vojaška krajina, dober del civilne Hrvaške in Dalmacije

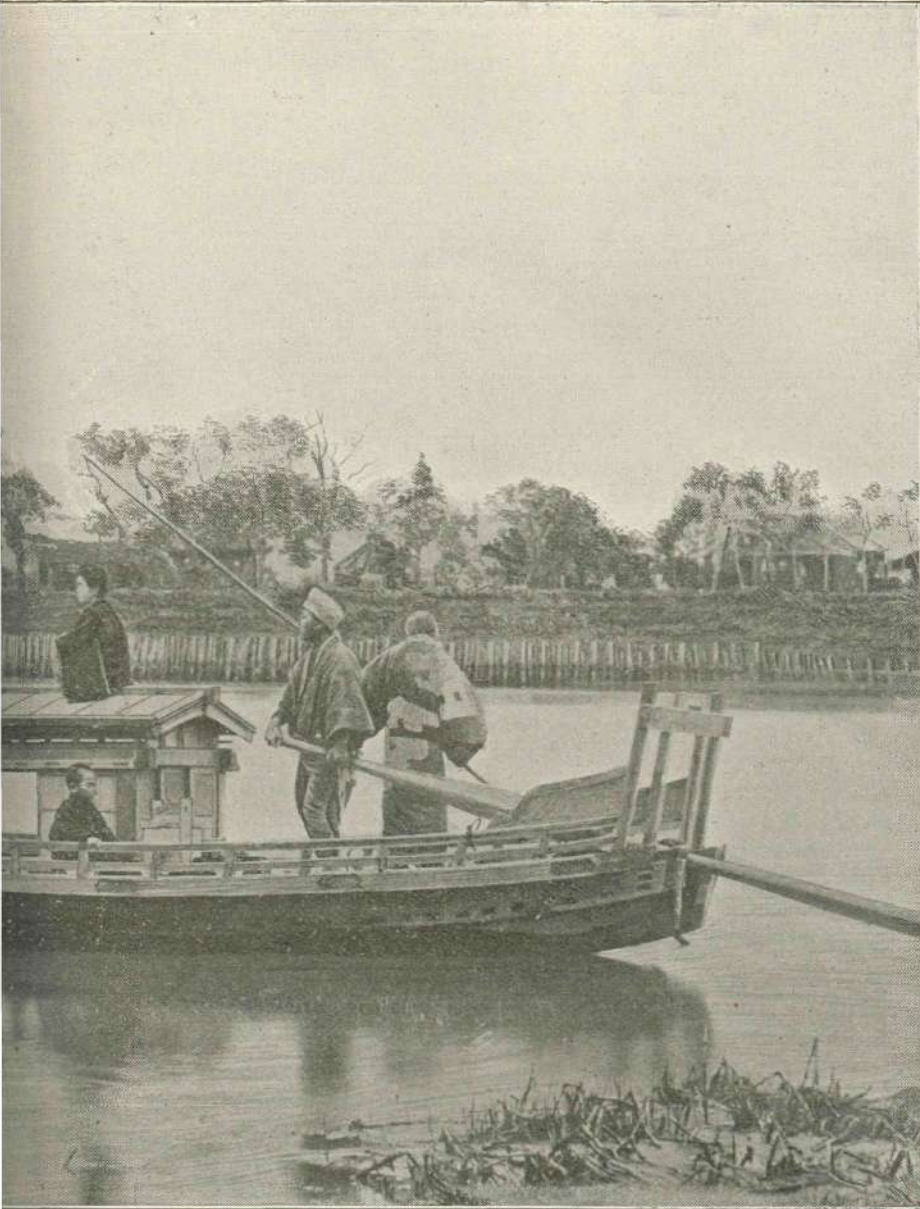
(str. 69—90.) Ta pokrajina se je priklopila sremski metropoliji, katero je bil obnovil Hadrijan II. (l. 870.) ter ji postavil Metoda na čelo. Metod je pač tudi v posavsko Hrvaško uvedel slovansko bogoslužje. Ko je pod navalom Madjarov propala sremska metropolija,

se je posavska Hrvaška vrnila k dalmatinski cerkvi in dobila svojo škofijo v Zagrebu. Prvi škof, neki češki menih Duh, je bil po pisateljevi sodbi slovanskega obreda. Od XV. do XVIII. veka našteva pisatelj v kronološkem redu

kjer se je nekdanj opravljal glagolska služba, je naštel pisatelj v zagrebški škofiji sedemdeset. Od polovice XVIII. veka pa ni več sledu o njih. Kot vzrok temu izginjanju imenuje pisatelj dva škofa, ki sta bila nasprotna; kle-

rike, ki so se vzgajali po tujih semeniščih; glagolske misale, ki jih je manjkalo; gimnazije, ki so vpeljale spoštovanje do latinščine na škodo narodnemu jeziku. Sploh se vidi, da narodu tod ni bilo toliko do glagolske službe kakor v Dalmaciji.

V 4. poglavju (str. 93. do 105.) se bavi pisatelj z novjšim pokretom za obnovitev slovanskega bogoslužja v zagrebški škofiji. — L. 1848. se je ob narodnem preporodu tudi rodila misel, da „je od potrebe, da se dosadanji jezik liturgički zamjeni s narodnim.“ Dne 5. junija je bilo svečano ustoličenje bana Jelačića, o čemer javljajo „Narodne Novine“: „Zatim bude svijetli ban i sveti patriarh (Rajačić) od ushićenoga naroda na rukama (s trga svete Katarine) u podobro daleko crkvu sv. Marka slavodobitno odnešeni, gdje je presvetli gospod Mirko Ožegović, senjski biskup, poslije dvijesta godina opet jedanput u Zagrebu sv. misu u narodnom milom jeziku odpojio.“ S tem činom se je podnetila težnja za slovanskim bogoslužjem. Ali trdno se je ustavil in ostal dosleden zagrebški nadškof Haulik, poudarjajoč nevarnost, da bi se ljudstvo zbegalo. L. 1860. je škof Štrosmajer branil slovansko bogoslužje v Rimu pred Pijem IX. Tu nava-

množico duhovnikov glagoljašev, kolikor jih je mogel dognati po listinah, kanoniških vizitah, prisegovnih knjigah in drugih virih. Glagoljaši so bili dobro zastopani na domačih sinodah in so na izrečno željo sinode (1570) peli glagolsko službo tudi v stolnici. Vseh župnij,

jamo iz Štrosmajerjeve enciklike glavno načelo, ki ga je izrekel v Rimu glede na to vprašanje: „Nobis summi momenti rem videri, eas liturgiae slavo-latinae reliquias, quae temporum iniquitatibus resistentes aetatem tulerunt, sollicite custodiendas, fovendas et ab

interitu omnimodo vindicandas esse...“ V petem poglavju (str. 109 – 118.) je govor o slovanskih bogoslužnih knjigah. In v „Zaključku“ poudarja pisatelj, da slovanskemu bogoslužju „sv. rimska stolica nikad nije bila protivnom, dapače, da je bilo i velikih papâ, kao: Hadrijana II., Ivana VIII., Inocenta IV., Urbana VIII. i Leona XIII., koji ga najvećom

ljubavi štítali“, ter dodaja imenik mest, župnij in krajev zagrebske škofije, kjer se je opravljala služba božja v slovanskem jeziku. Teško pa, da bi se mu izpolnila kdaj želja po obnovitvi, ker stoji tej zahtevi nasproti preveč uvaževanja vrednih zaprek in ker ima narodni jezik razen pri sv. maši dovolj priložnosti, da pride do veljave. A. V.

NAŠE SLIKE.

Žmitkova vinjeta (str. 577.) nam kaže jesenski prizor. Senožeti so pokošene in živina se pase na njih, pastirji si pa krato čas na planinah kakor vedo in znajo. Na tej vinjeti se pozna dobro Žmitkova posebnost: On je realist, pa nekoliko nagnjen h karikaturi; tudi svoje risbe dela vse po naravi.

„Lovci“ O. Kovalovskega (str. 585.) nam pa kažejo rusko pokrajino, kakor jo je opisoval Turgenjev v svojih poetičnih „Lovčevih zapiskih“. Obrazi so pristno ruski, in ob njih se spomnimo onih mehkih duš, ki žive s naravo, ki čutijo z vsakim slavčevim spevom in katerih vse mišljenje je zraščeno z goščami in livadami, ki jih obdajajo. Mračen jesenski zrak je razlit nad podobo.

„Na poizvedbah“ (str. 617.) so junaki Szernerjevi. To so vitezi Sienkiewiczevih povesti. Šli so od glavne vojske naprej, poizvedet, kje je sovražnik, kakí so kraji, kakí so ljudje. To so Poljaki, v boju s hetmani ukrajinskimi.

Na Japonskem se dá tudi živeti, kakor priča naša slika str. 632–633. Japonska je dežela otokov. Zato je Japonec vaju morja. Japonska pravljica pripoveduje, da sta nekega dne bog Izanagi in boginja Izanami sedela na velikem nebeškem mostu, ki stoji na oblakih, ter sta dobre volje gledala doli na morje. Kar slučajno in brez namena je bog Izanagi pomočil svojo krasno sulico v morje. Takoj se je vodovje razdelilo. Kapljice, ki so padle s sulice, so se strdile v otoke. Na otok Avadží, ki je nastal prvi, je stopila božanstvena dvojica. Hkrati je nastalo še sedem drugih otokov, ki se skupaj imenujejo Ojašima, to se pravi: Osem velikih otokov. Zato pa Japonec imenuje svojo domovino „deželo strjenih kapljic“. Izanagijeva najljubša hčerka ljubeznivega imena Ama-

terazu, pa je bila povišana v boginjo solca, in od nje izvira rod japonskih cesarjev. Tako so torej nastali ti otoki, kateri so jako zanimivi in slikoviti. Od pomladi do jeseni je cela dežela podobna cvetočemu vrtu. Kar v naših krogih umetno gojimo v rastlinjakih, to raste tam divje. Vreme je jako moko in poletje gorko, in vsled tega rastlinstvo bujno prospeva. Največ raste tam riža, čaja in bombaža. Obrežje je jako členovito; v mnogoštevilnih zalivih sega morje v deželo in vabi Japonce vun na ribji lov in trgovino. Japonci imajo mnogo smisla za prirodno lepoto. Kadar spomladi črešnje cveto ali se v jeseni javorji temno rdeče, takrat v trumah hite gledat in se radujejo lepe božje prirode. Ali kadar se večerno solnce koplje v morju in lega tibi mrak na obrežje, pa zaveslajo radi vun, da se pozibljejo na mehkih valovih.

† Prof. Janez Gnjezda.

Dné 10. septembra t. l. je pobrala smrt Slovincem moža, kateri zasluži, da mu tudi „Dom in Svet“ posveti nekaj vrstic v spomin.

Rajni profesor Gnjezda je bil rojen v Idriji dné 29. majnika 1838. Šolal se je v Ljubljani kot gojenec „Alojzijevišča“ in je po dovršenih bogoslovnih študijah vstopil takoj kot prefekt v „Alojzijevišče“ l. 1861., kjer je ostal do l. 1882. Takrat pa je postal katehet na mestnih šolah ljubljanskih. Po štirih letih so mu podelili profesuro za veronauk na ljubljanski višji realki, kjer je vztrajal do lanskega leta, ko je zaradi bolehnosti stopil v začasni pokoj. Šele pred par meseci je dosegel stalno upokojenje. Po celi deželi in izven Kranjskega ima pokojnik mnogo hvaležnih učencev, ki so ga čislali in mu brez dvoma ohranijo nezbrisani spomin. Poleg šole se je že kot mlad duhovnik